

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНІВ І ГАЛУЗЕВИХ КОМПЛЕКСІВ

УДК 658.589:621

І.В. Кулько

старший викладач
Класичний приватний університет

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ФОРМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти стратегії інноваційного розвитку машинобудівної галузі України, змістом якої є формування регіональної інноваційної системи на основі кластерного підходу.

Ключові слова: кластер, інновація, стратегія, економічна ефективність, машинобудівні підприємства.

I. Вступ

Сьогодні для України особливо актуальною є проблема переходу до інноваційного розвитку не тільки економіки, а й усієї системи соціальних перетворень. Україні потрібні активні дії в напрямі максимального збереження та використання наявного інтелектуального капіталу з метою створення додаткової вартості й багатства країни. На жаль, чимала його частка сьогодні використовується за межами України.

Сучасний розвиток економічної системи України характеризується значними змінами в організації виробництва на національному й міжнародному рівнях, що є основою для активного формування нового типу економічних відносин між економічними суб'єктами, а також розвитку нових механізмів реалізації їх економічних інтересів. Важливим стає ефективне використання переваг суспільного поділу праці та запровадження інтенсивних форм організації інноваційних процесів, що приводить до кластеризації економічних систем. Формування економічних кластерів стає визначальним чинником підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації.

II. Постановка завдання

Мета статті – розкрити економічну сутність кластерів, а завдання – обґрунтувати необхідність інноваційного розвитку машинобудівної галузі України за допомогою кластерів.

III. Результати

Світове господарство, як економічна категорія, виражає сукупність виробничих відносин, які функціонують на національному

та міжнародному рівнях. Характерною ознакою сучасного світового господарства є швидке зростання зовнішньоекономічних зв'язків між країнами, поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізація господарського життя та міжнародна конкуренція.

Процеси економічної кластеризації є закономірним етапом та чинником об'єктивного розвитку ринкових систем. Успішне функціонування територіально-галузевих інтеграційних об'єднань – економічних кластерів – є передумовою і важелем підвищення продуктивності праці та результативності підприємницької діяльності економічних суб'єктів на макро-, мезо- й мікрорівнях.

Питання, пов'язані з принципами роботи кластерів, висвітлено в публікаціях українських учених: В. Базилевича, І. Бураковського, З. Варналія, М. Войнаренка, Б. Губського, П. Єщенка, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, С. Кримського, Д. Лук'яненка, І. Михасюка, А. Мокія, С. Мочерного. У їхніх працях розкрито сутність кластерного аналізу, наведено численні визначення поняття “кластер”, висвітлено досвід використання кластерних моделей в інноваційному розвитку.

Останнім часом поживались дослідження проблематики формування та функціонування кластерів в Україні. Імпульсом до цього стала Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 рр., схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. № 1174 [3, с. 52]. Для виконання цієї програми було розроблено Концепцію створення кластерів в Україні.

Згідно з цією концепцією, запропоновано здійснити комплекс заходів з проведення інформаційної кампанії серед потенційних учасників, сприяння підвищенню ефектив-

ності системи підготовки кадрів, використання інфраструктури промислових парків і технопарків для розвитку кластерів, зниження адміністративних бар'єрів. У 2009 р. Міністерство регіонального розвитку та будівництва України розробило проект Концепції національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів на період до 2015 р. Низка проектів розвитку територіально-виробничих кластерів здійснюється в ініціативному порядку в Житомирі, Луцьку, Львові, Севастополі, Харкові, Херсоні та інших містах.

Однак, незважаючи на існуючий практичний досвід і наявність певних нормативно-правових документів, потребує дослідження та вирішення велика кількість проблем кластерної політики на загальноекономічному та галузевому рівнях.

Засновник теорії кластерів М. Портер вважав, що підприємства окремих галузей, зокрема машинобудування, мають властивість концентруватись у певних регіонах країни. При цьому найбільш конкурентоспроможні підприємства активно впливають на суб'єктів ринку, з якими вони взаємодіють, – постачальників, споживачів і конкурентів, підвищуючи їх конкурентоспроможність, що, у свою чергу, позитивно впливає на діяльність.

Кластерні системи є втіленням унікальної комбінації наукових, виробничих і комерційних структур, що на основі використання переваг коопераційної взаємодії сприяють формуванню й ефективному використанню реальних конкурентних переваг окремих підприємств, галузей, національних економік в умовах посилення світового конкурентного протистояння. На сучасному етапі розвитку економіки України кластери можуть бути ефективним інструментом інтенсифікації розвитку вітчизняного підприємництва та посилення ринкових позицій окремих економічних суб'єктів, таких як підприємства машинобудівної галузі у сфері розвитку інновацій.

Необхідність дослідження теоретико-методологічних засад утворення і функціонування економічних кластерів зумовлена формуванням нової парадигми економічних відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, яка формується в процесі поглиблення суспільного поділу праці та розвитку складних форм коопераційної взаємодії, що викликає розвиток нового типу ринкової взаємодії економічних суб'єктів і способу реалізації їх економічних інтересів [1, с. 77].

Практичне значення дослідження процесів економічної кластеризації полягає у визначенні основних рушійних сил розвитку сучасного підприємництва та механізму створення стратегічних і оперативних переваг в умовах конкурентного напруженого ринкового простору. Виявлення позитивних і негативних

суспільно-економічних наслідків залучення економічних суб'єктів до кластерів, що є об'єктивно зумовленою тенденцією розвитку світового підприємництва, а також розробка обґрунтованих стратегій формування кластерних об'єднань є важливою умовою ефективного розвитку національної економічної системи України.

Найважливішим чинником, що сприяє формуванню цілісного організму світового господарства, є прискорений процес інтеграції, тобто зближення економічних структур країн. Інтеграція охоплює багато форм у сфері виробництва (прямі зв'язки між підприємствами, поглиблення процесів спеціалізації й кооперування, використання принципів ринкової централізації, створення міжнародних господарських організацій, спільних підприємств, кластерів тощо), широкий спектр напрямів спільних наукових досліджень і розробок нової техніки й технології в сільськогосподарській, транспортній, зовнішньоторговельній та природоохоронній сферах [2, с. 28].

За умов глобалізації суспільства відбуваються значні зміни в організації виробництва як на національному, так і на міжнародному рівнях. Вони викликають до життя новітні територіально-галузеві та інтеграційні об'єднання – кластери. Найважливішим показником їх діяльності є висока конкурентоспроможність на світовому ринку. Крім того, кластери являють собою комбінацію конкуренції та кооперації таким чином, що об'єднання в одних сферах допомагають успішно вести конкурентну боротьбу в інших. Для України це є ідеальним способом розбудови економіки та підтримки її на належному рівні в системі світових господарських відносин.

Одним з головних питань економічного державного регулювання інноваційної діяльності є регулювання на регіональному рівні. Регіон є невід'ємною частиною державної системи продуктивних сил і економічних відносин. Державна регіональна політика є сукупністю організаційно-правових і економічних заходів, здійснюваних державою у сфері регіонального розвитку інновацій, зокрема у машинобудівній галузі, відповідно до її стратегічних і поточних цілей та завдань. Стратегічна мета регіональної політики полягає в тому, щоб поєднати інтереси держави й окремих регіонів, розв'язати проблеми територіального устрою, перевести необхідні функції та ресурси на регіональний рівень, створити сприятливі умови для розширення економічних можливостей і забезпечення стабільності розвитку кожної територіальної ланки господарської системи.

Нами запропоновано таку модель єдиного підходу до інноваційного процесу що існує в державі (див. рис.).

Рис. Нова модель єдиного науково-технічного та інноваційного процесу

У машинобудівній галузі промисловості України як одного з найвагоміших кластерів економіки всі інноваційно-інвестиційні процеси мають бути спрямовані на досягнення ефективності виробництва.

Розвиток кластерів у межах однієї держави підвищує її конкурентоспроможність у цілому на світовому ринку, що є однією з головних цілей діяльності країни. Принципи державної діяльності, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності країни, являють собою фокусування на створенні особливих умов для окремих підприємств чи комплексів, на суворій відповідності продукту внутрішнім та міжнародним стандартам безпеки й охорони навколишнього середовища, певному обмеженні прямої кооперації між суперниками в галузі, просуванні цілей, що ведуть до стійкого інвестування, на припиненні регулювання конкуренції, проведенні сильної внутрішньої антимонопольної політики та відмові від безпосереднього регулювання торгівлі.

Для того, щоб визначити, у яких галузях країна конкурентоспроможна, тобто висвітлити конкурентні особливості галузей і зв'язок між ними, необхідно скласти кластерну схему.

Кластерні схеми виявляють істотні й у багатьох випадках надзвичайно важливі взаємозв'язки між галузями однієї чи декількох країн, що досягли успіху в межах міжнародної інноваційної взаємодії. Грунтуючись на дослідженні галузей, аналізі кластерних схем та результатів їх діяльності, у дослідженні було зроблено висновок, що за наявності чітких структур кластерів економічна інноваційна політика держави в умовах сучасних світових господарських відносин могла би бути більш глибоко й ефективно розробленою.

З цього випливає ще один важливий висновок, який полягає в тому, що національна конкурентоспроможність багато в чому залежить від рівня розвитку внутрішніх кластерів та участі в міжнародних кластерних проектах.

Кластер централізовано зосереджується на зовнішніх зв'язках, взаємозв'язках, обміні

й інститутах, які підтримують ринкову конкуренцію.

Для аналізу відносної позиції певного кластеру чи частини міжнародного кластера в загальній економіці країни використовують багато показників, основні з яких: експортна частка країни на світовому ринку за цим кластером; частка кластера в загальному експорті країни; частка цього кластера в світовому експорті [4, с. 128].

Уповільнення темпів економічного зростання (завершення відбудовної стадії) у зв'язку з обмеженням подальшого екстенсивного зростання регіонів України та всієї національної економіки, "вимивання" грошових ресурсів, загострення диспропорцій у соціальному та економічному розвитку міст і регіонів – сегментація за територіальною привабливістю, проблеми фінансового стану підприємств, збитковість і невисока конкурентоспроможність значної їх частини, невідповідність рівня і якості інвестиційних процесів сучасним умовам, розбалансування бюджетів усіх рівнів, надзвичайна нерівномірність розвитку малого підприємництва в територіальному розрізі, негативні демографічні тенденції, які виявляються в слабкій динаміці якісних (рівень кваліфікації) і кількісних показників робочої сили тощо – це фактори негативних тенденцій в економіці України.

Перед машинобудуванням України стоїть гостра проблема активізації інноваційної діяльності, викликана як сучасним станом галузі, так і вищезазначеними чинниками. У грудні 2013 р. порівняно з листопадом 2013 р. та груднем 2012 р. індекс промислової продукції становив, відповідно, 100,1% та 99,5%, за підсумками 2013 р. – 95,3% (за січень – листопад 2013 р. – 95,0%).

Машинобудівна галузь виробила 9,7% ВВП у 2013 р. Обсяг промислової продукції зменшився на 4,7%.

Капітальні інвестиції зменшились на 13,7%.

Індекс цін виробників промислової продукції збільшився на 1,7%.

Саме тому розвиток кластерного підходу до окремих регіонів держави дасть поштовх до інноваційних зрушень в обраній галузі.

IV. Висновки

За умов глобалізації суспільства відбуваються значні зміни в організації виробництва як на національному, так і на міжнародному рівнях. Вони викликають до життя новітні територіально-галузеві та інтеграційні об'єднання – кластери.

Розвиток кластерів у межах однієї держави підвищує її конкурентоспроможність у цілому на світовому ринку, що є однією з головних цілей діяльності країни.

Кластер централізовано зосереджується на зовнішніх зв'язках, взаємозв'язках, обміні й інститутах, які підтримують ринкову конкуренцію.

Необхідність дослідження теоретико-методологічних засад утворення та функціонування економічних кластерів зумовлена формуванням нової парадигми економічних відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, яка формується в процесі поглиблення суспільного поділу праці та розвитку складних форм коопераційної взаємодії, що викликає розвиток нового типу ринкової взаємодії економічних суб'єктів і способу реалізації їх економічних інтересів.

Практичне значення дослідження процесів економічної кластеризації полягає у визначенні основних рушійних сил розвитку су-

часного підприємництва та механізму створення стратегічних і оперативно-тактичних переваг в умовах конкурентного напруженого ринкового простору.

На сучасному етапі розвитку економіки України кластери можуть бути ефективним інструментом інтенсифікації розвитку вітчизняного підприємництва і посилення ринкових позицій окремих економічних суб'єктів, таких як підприємства машинобудівної галузі, у сфері розвитку інновацій.

Список використаної літератури

1. Варналій З.С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети / З.С. Варналій. – К. : НІСД, 2007. – 598 с.
2. Дейнека О.І. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних територій / О.І. Дейнека, В.В. Демченко // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 27–36.
3. Ковальова Ю. Кластер як новий інструмент модернізації економіки / Ю. Ковальова // Схід. – 2007. – № 5. – С. 45–53.
4. Семенов Г.А. Національний кластер – новий шлях для прискорення економічного та інноваційного зростання України / Г.А. Семенов, О.С. Богма // Вісник економічної науки України. – 2006. – № 1. – С. 127–133.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2014.

Кулько И.В. Кластеризация как форма инновационного развития машиностроительной отрасли Украины

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты стратегии инновационного развития машиностроительной отрасли Украины, содержанием которой является формирование региональной инновационной системы на основании кластерного подхода.

Ключевые слова: кластер, инновация, стратегия, экономическая эффективность, машиностроительные предприятия.

Kulko I. The cluster as the form of innovational development of the Ukraine's engineering branch

In the article classification of the machine-building branch are determine estimation criterions of the efficient engineering industry are formulated.

The article is analyzed theoretical and practical aspects of cluster model as market centralization form under conditions of modern world economic relations. Theoretical basics of centralization process in clusters' system and modern conceptions are covered. There are determined clusters' place in market centralization mechanism and the main issues of clusters' formation under conditions of active state economic policy. The thesis considers clusters as economy structuring and foreign economic politics' constructing factor. The market mechanisms and state regulation instruments in internal and international clusters' activity are exposed.

The article is devoted to the development of theoretical, methodical and practical principles of clusters' forming and functioning in Ukraine, which is the newest and effective instrument of increasing the competitiveness of national economy. The importance of application the mechanism of clustering in Ukraine is proved on the basis of experience of highly developed countries.

Recommendations as to cluster systems implementation in the Ukrainian economy were proposed.

Key words: cluster, innovation, strategy, economic effectiveness, engineering enterprises.